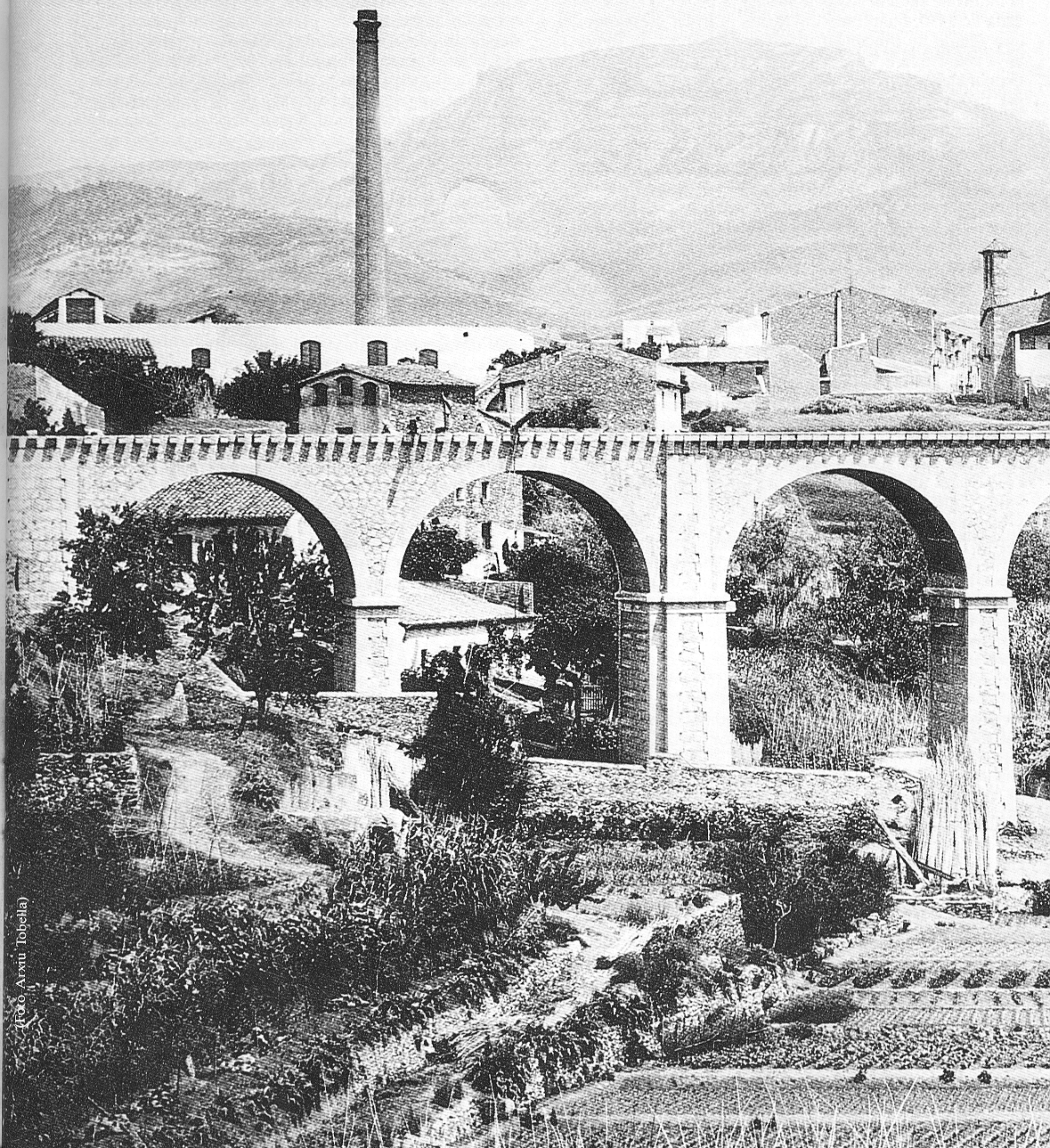

**DOSSIER:
L'OBRRERISME TERRASSENCO. DOCUMENTS.**

UN ATEMPTAT "LUDDITA" CONTRA UNA FÀBRICA TERRASSENCA, L'ANY 1802

Per Bernardo Hernández Hernández i Jesús Villanueva López

Prenent com a base un document processal que hem trobat a l'Arxiu Històric de Terrassa, relatarem, en aquest article, la història de l'incendi intencionat d'una fàbrica terrassenca ocorregut el mes de juliol de 1802, del qual ja havia donat notícia, recolzant-se en una altra font, J.M. Benaül, suggerint, a més, que potser fóra aquest el primer exemple de luddisme en la història de Catalunya¹. En efecte, tot i que no pot descartar-se l'existència d'anecdotes semblants al que aquí es considera, és sabut que el luddisme català clàssic només entrà en acció en la dècada de 1830, quan esdevingué una pràctica pròpia tot i que aïllada de l'incipient obrerisme organitzat². Trenta anys abans que es cremés la fàbrica Bonaplata, un incident anàleg tenia lloc a Terrassa. Però, ¿té aquesta analogia cap valor essencial amb què suplementar un de merament publicitari?

Per ésser sincers, la semblança entre una i altra circumstància —la Terrassa anterior a la Guerra d'Independència i la Barcelona de les "bullangues"— és massa llunyana com per a contemplar les dues accions dins una mateixa seqüència evolutiva. En l'any 1802, com en el 1835, l'ira popular es dirigí contra la nova maquinària inserida en un ordre econòmic arrelat encara fortament a la tradició, i en aquest sentit es pogué fer ressò d'un sentiment conservador considerablement estès pel conjunt de la societat. L'orientació defensiva constituí un tret comú dels dos moments. Però a part d'això, són les diferències les que més destaquen. Per començar, el context polític era completament distint: mentre que el luddisme industrial acostumava a inserir-se dins d'un moviment popular d'oposició i podia intervenir —en una forma quasi insurreccional— en la vida política nacional, a Terrassa l'efecte de l'acció de 1802 no ultrapassà en absolut l'àmbit local. És cert que l'Audiència de Barcelona mostrà un interès especial en l'afer, i que la polèmica interna que suscità en la localitat presagiava la conflictivitat típica d'una societat industrial i de classes. Però allò significatiu és precisament la manera en què aquests apunts d'una nova situació quedaven esborrats per la intenció de comprendre l'incident sota l'antiga norma de vida de la comunitat local, impedit —a la Reial Audiència, però també a alguns protagonistes— extreure'n les conclusions adients. És per això que quedà amagada qualsevol connotació ideològica de l'acció, i fins l'interès de grup que niava rera d'ella fou presentat amb deliberada imprecisió. Abans que com una protesta concreta contra una nova forma de l'economia capitalista, el cas fou vist com un ajustament de comptes o com una misteriosa cerimònia col·lectiva.

És difícil veure en aquesta història l'instant germinal del moviment obrer local. El sector de treballadors que podien sentir-se més directament agredits per la introducció de la nova maquinària rarament féu acte de presència. En el procés que hem examinat, només dos paraires feren escoltar les seves veus amb nitidesa per a manifestar el seu disgust davant les innovacions en l'art tèxtil, i no és gens plausible la hipòtesi que l'atemptat fos fruit d'una conspiració d'aquest segment obrer en una lluita conscient contra els seus patrons. En realitat, cardadors i perxadors —els oficis que venien a substituir les noves màquines— havien anat perdent progressivament la independència laboral que anava aparellada antigament amb la seva condició d'artesans, havent d'esdevenir per això assalariats d'aquells fabricants capaços de concentrar en le seves ins-

tal·lacions les tasques que ells executaven³. Si la nova maquinària amenaçava la qualificació tradicional i la lapsa disciplina laboral que possiblement imperaria abans de la seva introducció, no per això hauria de provocar una rebel·lió general. Dins la parairia havien sorgit suficients diferenciacions com per a fer inviable la formació d'una coalició obrera àmplia, diferenciacions que a més estaven determinades pel trenat de les clienteleles tradicionals dins del restringit àmbit de l'artesania pseudo-gremial. Les tensions, suscidades eventualment pels nous ritmes de producció i l'augment de l'explotació laboral, quedaven així atenuades per la vigència d'un sistema de relacions personals que donava a empleadors i empleats una seguretat negada pel *factor-system* típic de la indústria cotonera. En aquest context no hi havia lloc per a estratègies col·lectives de negociació laboral, com tampoc per a expressions desviades d'odi de classe de les quals el luddisme fóra paradigma. Ni tan sols una conjuntura de crisi econòmica profunda com la que patí Terrassa el 1800 —quan fou possible notar que "un número notable de operarios enpleados antes en la preparacion, texido, y tinte de lanas se miran despedidos, y presizados a pedir limosna ellos y sus familias para no perecer de ambre [sic]"⁴— pot explicar el nostre succés: l'any 1802 el clima era ja molt més saludable i les inquietuds no podien desembocar en una simple i irracional reacció de desesperació.

A Terrassa, la víctima de l'atac "luddita" no fou cap fàbrica de draps, sinó una fusteria en la qual es fabricaven màquines tèxtils. Els seus propietaris, Pere i Jaume Ubach, eren bons representants de la menestralia que havia prosperat els últims anys gràcies a l'expansió espectacular de la indústria llanera. La seva casa era una de les vint-i-quatre de la vila que comptava amb una criada⁵, a la qual calia sumar els mossos i altres operaris que, a més d'estar empleats en el taller, residien amb els patrons. Les activitats de la família, així mateix, eren variades: la perícia adquirida amb el seu ofici de fusters els permeté iniciar-se en la construcció de ginys "que hasta aora, no se sabe se haya[n] construido otro[s] en Europa"⁶; posseïen, a més, una "fabrica de aguardiente"; i des de 1797 fins a 1815 foren també fabricants de draps, ja que hagueren de contribuir al *dret de rams* amb una quantitat que oscil·là entre 180 i 1.080 rals⁷. Per tot això hagueren d'ampliar les seves instal·lacions, que, el 1802, constaven ja de diverses "oficines". Una d'elles fou la incendiada.

La seva condició de fabricants posa de relleu la peculiar relació que els unia als fabricants majors. Essent els Ubach artesans autònoms i gaudint d'un marge d'acció relativament ampli, no per això podien allunyar-se dels qui eren els seus superiors naturals. En més d'un sentit, l'"aristocràcia artesanal", de la qual els Ubach eren una encarnació viva, formava una mena d'escut protector dels grans empresaris. En els anys anteriors a l'inici de la Guerra d'Independència aquests artesans —menestrals com els Ubach, però també paraires afortunats desitjosos de destacar-se dels seus antics companys— pogueren esdevenir productors intermediaris que treballaven per als fabricants, als quals resultava més profitós, en aquesta conjuntura inestable, fomentar aquest tipus de petita producció que fàcilment podien dominar gràcies al control que exercien sobre els circuits comercials⁸. Així es renunciava momentàniament a prosseguir el procés de concentració fabril, però a canvi es traslladava als marges del

sistema local les tensions laborals que emergien naturalment en una època de dificultats. Mentre els grans fabricants podien conservar a prop seu les fases d'acabat i d'altres igualment comprometedores, les que requerien un ús extensiu de la força de treball podien ser transferides a d'altres recintes, on la llibertat per adaptar-se a les variacions de la demanda seria major, i els riscos de menor consideració. També s'enfortiria així la direcció de la funció productiva, ja que en aquesta passaven a estar compromeses moltes més persones i famílies, i a més s'estimulava la renovació de la classe burgesa superior, enfrontada a la competència dels nous productors locals i a les dificultats de la conjuntura.

Aquesta segmentació econòmica interna, que era un tendència originada recentment, no podia ser tallant. En una "fàbrica" com la dels Ubach, convivien la mà d'obra familiar i els motlles gremials d'aplicació laboral amb el treball desqualificat de semi-proletaris. Al mateix lloc on la capacitació artesanal rebia el seu major premi —permetent al fuster esdevenir empresari autònom— trobava terme també la proletarització galopant a la qual es veia abocat un bon nombre de treballadors. De la mateixa manera, també aquí es podien veure les deficiències principals d'un règim de producció recolzat sobre jerarquies socials no sempre ben definides, que combinava l'impuls de ràpides i dramàtiques diferenciacions de classe amb el manteniment de solidaritats semi-gremials i clientelars, que s'oposaven a una reorganització brusca de tot el sistema. El creixent dinamisme d'aquesta societat, al costat del manteniment de costums i discriminacions antiquats, eren una font d'inevitables conflictes, però també d'iniciatives prometedores.

Les màquines inventades pels Ubach sorgiren d'aquest problemàtic món local, i estigueren pensades només en funció d'ell. Tot i que la idea tècnica inicial vingué donada per l'observació de les màquines cotoneres ja en funcionament, l'enginy que serví per a construir les perxadors, cardadores i emborradores fou un producte estrictament local. Els seus avantatges només es comprovaren a Terrassa⁹: elles permetien realitzar en un dia, amb l'auxili d'un animal i dos minyons, el treball que executarien dotze homes en el mateix temps —segons declararen tant J. Ubach com Joan Baptista Galí, el qual les utilitzà des del principi¹⁰. No obstant, el seu ús no es generalitzà: només Ubach, Galí i Joaquim Sagrera posseïren perxadors, mentre que les cardadores-emborradores les usaren J.B. Galí, Ignasi Galí, Pau Busquets i Josep Martí. Això pot explicar-se per l'elevat preu dels artefactes, que, en el cas de la cardadora-emborradora, superava els 10.000 rals. També pot justificar-ho la rebaixa en la qualitat dels teixits que podia provocar el seu ús —si hem de creure el testimoni d'un pareire, reproduït més endavant. Però encara degué d'ésser més decisiva la impossibilitat física en què es trobaren els Ubach de continuar la fabricació dels ginys, ja que "en el mes de agosto [de 1802] le incendiaron [a J. Ubach] su casa sin haberse podido averiguar los autores, recelando que serian los trabajadores de aquellas fabricas que por el grande ahorro de jornales con el nuevo invento, era preciso que buscasen otro arbitrio para su subsistencia; la grande pérdida que sufrió con semejante atentado, y la poca salud que goza desde entonces, han sido motivo para suspender la conclusión de ellas [les dues màquines encetades]"¹¹. És això cert? ¿Foren

els treballadors tèxtils els que, cegats per l'odi envers les màquines que anaven a desposseir-los dels seus llocs de treball i la seva capacitació tècnica, assaltaren la fàbrica on aquestes eren construïdes?

En la denúncia que feren davant del batlle de Terrassa, un cop aquest ordenà formar els actes corresponents per tal d'aclarir els fets, els Ubach foren, al mateix temps, més prolixos i més ambigus. Començaren relatant el succés tal com l'havien vist:

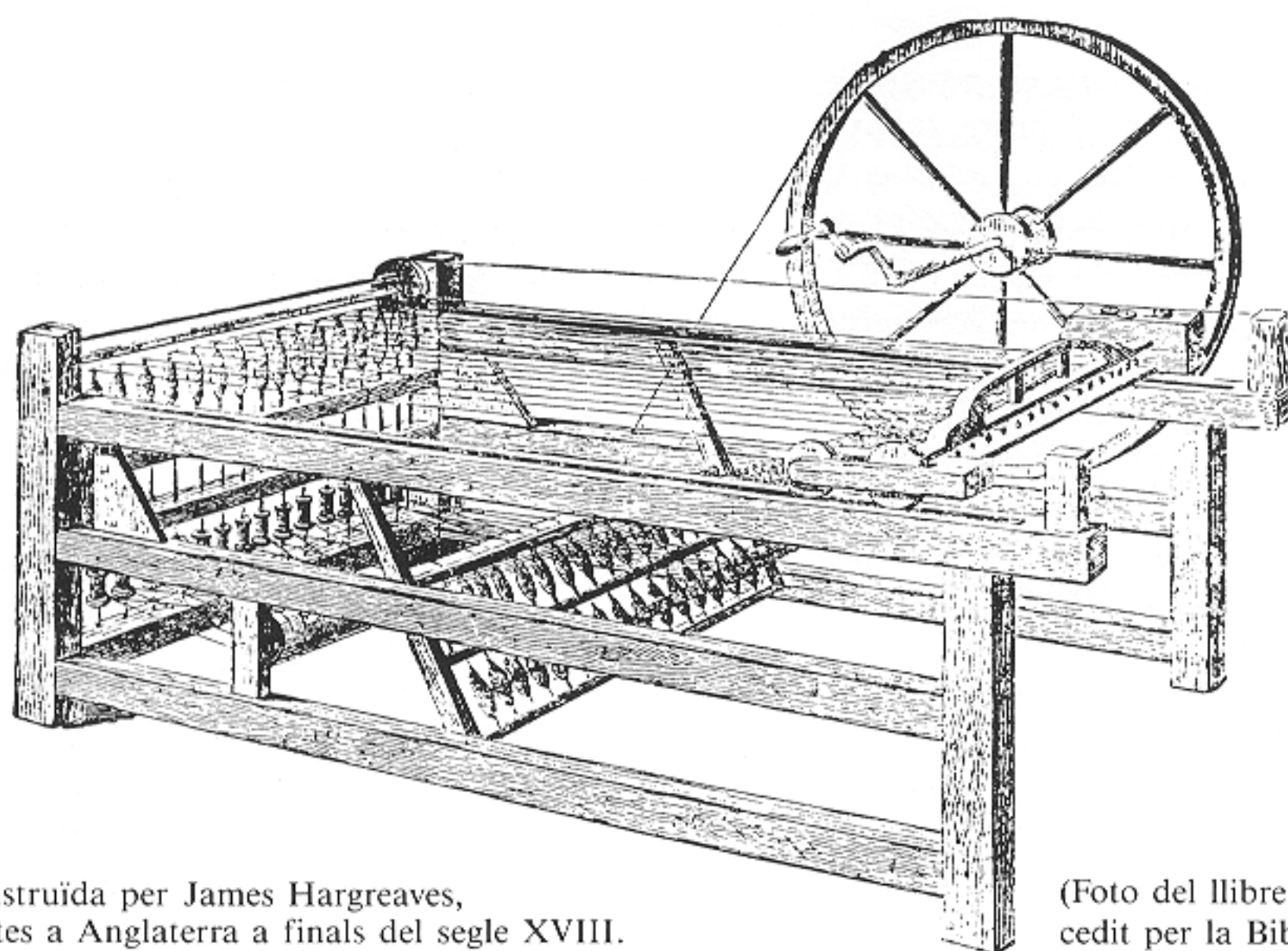
"[E]n el dia treinta de Julio ultimo a la una de su mañana, estando en su propia casa dormiendo, les despertaron los grandes golpes, que daban á la puerta Principal de la misma, gritando á la Calle diciendo que havia fuego en una de las officinas de su casa; Por lo que al instante se levantaron y havriendo la ventana de la parte de detrás de la casa, vieron, que estaba incendiada la estancia en que havia doscientas cargas de leña de pino, para el consumo de sus Fabricas; una grande porción de madera de nogal, Alba y Pino, con varias piezas trabajadas para las Maquinas, que de continuo hacen de Cardár, Borrar, y Perchár Paños; Todo esto se hallaba, con cien quintales de paja repartido entre los dos pisos de dicha Estancia: Visto esto se bajaron al instante y habriendo las puertas principales, entró gente para remediár lo posible á fin de que no tomase mas incremento: A cuyo tiempo acudió el Señor Bayle, y dando este las providencias, que en tal caso podian conducir, hizo cortár el Edificio por la parte que mediaba á las demas oficinas, y principal de la Casa; Se logró apagarlo, no obstante, que pereció todo lo referido en aquella Oficina, ó Estancia, quedando arruinadas sus paredes, y cubiertas con algunos vestigios"¹².

Seguidament afirmaven el seu convenciment que el motiu de l'assalt havia estat l'ingenu temor dels obrers a ser acomiadats a causa de les màquines, tot i que també reconeixien l'existència d'un sentiment popular d'animadversió —d'"enveja"— més específicament dirigit contra ells:

"sospechan los Denunciantes, que dicho incendio há sido prendido maliciosamente por algunas Personas de las muchas que hay en esta Villa, envidiosas de que los propios Denunciantes han adelantado sus casas con la industria de dichas Maquinas: Al mismo tiempo, hay muchos indicios, que estas Gentes quexas de que por Causa de las Maquinas no trabajan como antes de haverlas inventado (siendo así, que sucede muy al contrario) por lo que se vé claramente, ser pretextos dimanados de el adelantamiento de aquellos, y envidia de estos: Todo esto lo corroboran los dichos, que de continuo se oyen de que incendiaran todas las casas en donde haya semejantes Maquinas, hasta no dejar ninguna, y también a los Dueños de ellas".

Les proves que adduïren per a confirmar la tesi del complot són típicament inconsistents:

"confirma lo referido el que en el acto del Incendio, Domingo Perich Mozo de los Denunciantes, que se encontraba entre la Cocina, y escalera de la Casa de los expresados, oyó: Que tres Hombres de los que pasaban por junto á él (aunque no los conoció, segun dixo) decian las expreciones de que dentro de quinze dias habria otros que se hallarian en igual conflicto: Que en el mismo dia la Mujer de dicho Perich, desde su Casa,

Filadora mecànica, construïda per James Hargreaves, que motivà atacs luddites a Anglaterra a finals del segle XVIII.

(Foto del llibre de F. Reuleaux, *Los grandes inventos*, cedit per la Biblioteca Soler i Palet).

... oyó á algunos que pasaban por allí, de que uno de ellos dixo: Que no solamente havian de quemar la Maquina, sinó también á los Denunciantes”.

Després, dirigiren la seva atenció de manera més realista cap a un antic empleat seu:

“Finalmente, que Francisco Marcét Albañil de la misma Villa dixo, que pasando por la salida de detrás la Casa de los propios Denunciantes, el qual iba, á hacer venir agua por un Conducto que alli correspondia, para pagar el fuego vio, que, en un Poyo alli inmediato, proprio de Josef Parés, Fabricante de Paños de la propia Villa, havia un ombre recostado, que se cubrió el rostro con la Chupa, al parecer para no ser conocido, y que no obstante, le pregunto dicho Marcet, que porque no iba como los demas á apagar el fuego, á lo que no le contextó, quedandose en el mismo sitio, y modo expresado; Al cabo de una hora, volvió á pasár el proprio Marcét por aquel mismo lugar, y le halló de la misma conformidad que antes, opinando este que aquel, que estaba recostado era Balthasar Savall Pelayre de la presente Villa; dicho Balthasar Savall há estado en nuestra propia casa trabajando de su oficio, y le hemos experimentado un genio muy activo, en tanto que por sus desbaratadas é insultantes palabras y reconvenciones contra nosotros mismos se le huvo de corregir, y reciar muchas vezes, hasta que por ultimo nos vimos precisados á despacharle por el mal exemplo, que daba a los demas, y á fin de no exponernos, por lo que desde aquel entonces se ha mostrado rencoroso con nosotros”.

En aparença aquesta última acusació no afegeix res a la sospita genèrica inicial, i fins la contradia. Potser es volia suggerir que aquest pobre paraire actuà animat per les “gentes queixosas”, de qui seria simple instrument. Però de tota manera, la “rancúnia” que Savall professava als Ubach sembla ser fruit d’una relació massa privada com per a ser inclosa en el conjunt de “pretextos dimanados de el adelantamiento de aquellos [els Ubach] y envidia de estos [la resta de la població]”, sobretot si es pren en consideració la marginalitat del personatge en qüestió¹³. Si només hagués interessat la dimensió criminal del cas,

els Ubach s’haurien limitat a assenyalar l’impulsiu Savall com autor de l’atemptat i tot hauria acabat. En no fer-ho, i en preferir subratllar la impressió de persecució i d’aïllament a què suposadament es veien sotmesos, els Ubach acabaren claudicant, entrant en el confús i inexplicable joc de murmuracions i sospites callades en què consistia la vida de la comunitat. La justícia no es farà aleshores trobant al culpable i compensant la víctima, en una cerimònia que seria molt del gust de l’administració borbònica, sinó deixant que la gent es pronunciï en privat fins que la història s’oblidi i tot retorni al seu ordre primitiu. Això ho reconegueren els mateixos Ubach, els quals declararen

“[q]ue ... hacen la presente Denuncia, sin animo de hacer instancia alguna, ni menos parte formal en esta Causa, sin venganza, odio, ni mala voluntad, Renunciando los intereses perdidos por razon del Incendio, y perdonando en quanto á Dios la injuria, entendiendo solamente hacerla para que este presente Tribunal proceda como corresponde en la administracion de Justicia ...”.

El ritu processal a què donà inici el batlle quedà desprovist així de molta significació, en veure’s cobert per un procés paral·lel que es desenrotllà espontàniament als carrers i places de la població, i del qual es reproduí tot just unes poques frases. Dels testimonis cridats a declarar, un bon nombre confessà haver sentit dir que el foc va ser encès “amb malícia”, i quatre (a més dels Ubach) al·ludiren a les “muchas expreciones vituperando dichas maquinas” que corrien per la vila. Però dels detalls de la trama criminal, res de precís es digué davant del tribunal. Això s’explica també pel mecanisme seguit en l’empresa judicial: en comptes de formular una hipòtesi de partida i tractar de confirmar-la amb algun tipus de prova factual, l’enquesta es basà únicament en les paraules dels testimonis, cridats sense més ordre que el que es seguia en nomenar-se els uns als altres, i sotmesos a un interrogatori superficial.

Les tres primeres persones en comparèixer foren les esmentades pels Ubach, i es limitaren a confirmar en tot els termes de la denúncia prèvia. Maria Anna Perich, esposa del mosso de la casa, declarà que

“hallandose la Declarante en el día treinta de julio último, á eso que sería de las ocho de su mañana, en propia casa, ... en donde oía que varias gentes amontonadas hablaban del fuego acaecido en el mismo día, y casa de los mencionados Padre, é Hijo Ubach; A cuyo tiempo oyó de un Hombre que pasaba llamado Domingo Grau Parayre¹⁴ de la dicha Villa, que decia en contextacion de lo que los demas hablaban, lamentandose del mencionado incendio, no solamente se havia de quemar la Maquina sino tambien al Dueño de ella”.

Domènec Perich ratificà també en tot el que li pertocava la declaració dels Ubach, afegint que el motiu de no haver pogut identificar els malparlers fou que “en el mismo acto del incendio, le acaeció un desmayo”. El paleta Francesc Marcet, per la seva banda, se cenyí en la seva exposició a allò ja dit.

Dos testimonis més oferiren la narració de la seva participació en l'extinció de l'incendi. Al pareire Francesc Marcet, segons afirmà ell mateix, “le ordenaron los propios ... Ubach que subiese á la pieza donde tienen las Maquinas corrientes para Borrarr, y Cardár Lanás, y cuydase de que nadie entrase”. Josep Ubach, familiar de Pere i Jaume, i com ells fuster, fou el primer en divisar el foc, tal i com explicà en el seu testimoniatge, en el qual al·ludí a més, a la mala conducta de Baltasar Savall en el temps que fou empleat dels denunciants, i a les “muchas expreciones”, vituperando las mencionadas Maquinas”, que havia escoltat.

Després de rebre una comunicació de la Reial Audiència, en la qual s'acusava rebut de la notícia de l'inici de la instrucció i s'animava a la seva prossecució, el batlle decidí continuar les diligències. El següent en presentar-se fou Carles Llobet, i digué

“[q]ue como familiar de la Casa de los Denunciantes por trabajar con ellos del mismo Oficio de Carpintero, comiendo y dormiendo en la misma, fué despertado, como todos los demas, y él por una Criada llamada Maria Solé Viuda de Marcos Solé de la presente Villa, que también servía allí; En el mismo día treinta Julio ultimo, en ora que sería como la una de la mañana para que acudiese á el fuego que havia en una de las Oficinas de la Casa, levantandose inmediatamente viendo que su quarto, era lleno de resplandor, y muy proximo á la Oficina incendiada, se fue inmediatamente á Socorrer, en lo que urgiesse y fuese menester para apagarlo; y yendo por detras de la pieza incendiada, y callejon que media en ella para destapar un conducto, y hacer venir agua, y al volver de dicha diligencia, paso por la Calle de San Pedro y Casa de Andres Rodo traginero, por temor de los pedazos de Pared que yá cahian de la oficina por donde primero havia pasado, en donde encontro á un Hombre llamado Balthasar Savall Pelayre de dicha Villa en ora, que sería de quatro á cinco de la mañana misma observandole; que assi como vio al Declarante se le mudó el Colór, y baxando la Cabeza como á temORIZADO pasó por su lado sin decirle palabra alguna, que vió, iba desnudas las piernas, con muy mal ropaje, y una Chupa rollada por el Cuello”.

Llobet podia, a més, donar fe que

“en el tiempo, que el Declarante trabaja en dicha Casa há conocido á Balthasar Savall trabajando en la misma mas de quatro años, y que sabe por haverlo presenciado huvieron de despedir aquel sus Amos porque reprendiendole estos sobre del trabajo les respondió muy altivo, muchas palabras injuriosas como son *Carall, boto a Deu, mala hira de Deu, y que se fesen fotre*, por todo lo que se vieron precisados á ajustarle la cuenta y despacharlo”.

Josep Camprobí, mestre d'obres, féu insinuacions més compromeses. Recordà primer que

“en el mismo día, y ora que sería como las seis de su mañana, y pasando el Declarante con un haz de Garbas de trigo por frente la Casa de Pedro Tusell Labrador y vecino de la propia Villa, oyó que la gente que havia dentro de la dicha Casa hablando ellos con ellos de el mencionado Incendio producian las expreciones, de que estaba muy bien hecho el haver prendido el fuego en la Casa de los Ubach, y que toda via merecian mucho mas, Pero que no puede decir quienes eran aquellos por hir cargado del modo expresado”.

Després insistí en quelcom ja conegut:

“Que en General há oido el Declarante, por varias y distintas vezes palabras contra de los Padre, é Hijo Ubach sobre fabricár Maquinas para el Arte de Borrarr, Cardár y perchár Paños, y también contra los demas que las usan”.

I finalitzava amb una altra acusació personal:

“que el Declarante en la noche del día veinte y nueve Julio ultimo, y vispera de el fuego acayecido, desde su Casa oyó de Bernardo Seladrich Pelayre, hablando con su Muger y Suegra, que decia; Sobre de las Maquinas referidas, ser muy mal hechas, pues no quedaba la lana tan bien hilada y cardada como antes de que las huviese, lo que harian ver siempre que fuese necesario, atribuyendo el Declarante ser ironicas [?] todas aquellas expreciones”.

Pere Tusell, en la seva contestació, afirmà no recordar l'escena que Camprobí havia descrit, tot i que reconeixia “[haber] ohido hablar en general expreciones contra de las Maquinas referidas, y tambien de los que tienen y fabrican”, mentre que Bernat Seladrich no tenia cap inconvenient en donar per bona la cita que li havien fet.

Si fins aquí s'havia dubtat entre la hostilitat popular contra els nous ginys i els que els construïen o els feien servir, i la sospita més particular centrada en la grotesca figura de Baltasar Savall, els següents testimonis respondran a preguntes entorn de la possible connexió entre la una i l'altra, servint així el propòsit de trobar rera l'assalt un autor i una intenció concrets i versemblants. En realitat, com ho mostra el testimoniatge d'Antònia Mas, aquesta curiositat va ser present des del principi, ja que

“en la noche del día treinta en hora que sería, como las diez y media, se confirió Su Merced el Señor Bayle con la Declarante, y preguntada por este si sabia á que hora se havia recojido Balthasar Savall Pelayre de la propia Villa la noche anterior, pues dicho es Inquilino en la misma Casa de la Declarante, sita en el Arrebal llamado de Montserrat de la Propria Villa, á lo que respondió que el mencionado Savall, junto con Miguel

Mas, A. Datzira, y otros, havia venido a las diez y media de la noche, que junto con los otros veían un porrón de aguardiente en una Casa llamada Casablanca: Que despues de retirado aquel no puede decir la Declarante si salio, ó no de Casa, por haverse retirado á Dormir, Que no se acuerda de cierto á que hora salio de casa aquella misma mañana pero que le parece serian entre las cinco y seis, y que por lo mismo ignora la hora que salio de su casa dicho Balthasar”.

Després féu referència a les “voces generales” que sentí sobre l’incendi, i esbossà un bonic retrat del principal sospitós:

“el dicho Balthasar Savall acostumbra vestir con calzas negras, y una chupa rollada al cuello, descalzo de piernas; y que acostumbra retirar dicho Balthasar todas las noches entre nueve, y diez, excepto todo el tiempo de la trilla, que por essa Causa, unas veces acarreado Paja, y otras sin tener que hacer, se há retirado despues de las diez; Que há ohido de dicho Balthasar Savall, trabajava de Pelayre en la Casa de los Padre, é Hijo Ubach y que fue despedido de estos por haverle reprendido sobre de él Oficio, y que les respondió desentonadamente la expresion *de que se fés fotre*”.

Arribat el seu torn, Savall s’acomentà amb negar totes les imputacions que se li havien fet —entre elles l’haver estat vist en una estranya posició a prop de la fàbrica cremada—, admetent únicament haver-se encarat amb els seus patrons durant el temps en què “há estado de Mozo en dicha casa” —i no “trabajando de su oficio”, com havien volgut fer veure els Ubach.

Acudí davant del tribunal el paraire Josep Piulats, el qual va revelar a tothom com

“en el mismo dia del fuego expresado, en la calle nombrada la Fontvella á la puerta de Joaquin Segrera Fabricante de Paños de la misma, en hora que sería como las cinco menos quarto de la mañana que hablava con otros del caso acahecido, en aquella epoca, oyó ... á A. Viñas Albañil que decia en contestacion de lo que se hablava, las palabras de que bien podia haverse quemado la Cabeza, y que ojalá se quemase tambien el dueño de la Casa incendiada”.

El mestre d’obres esmentat resultà ser un pagès que es deia Salvador; en la seva compareixença, després d’acceptar haver pronunciat allò que Piulats li atribuïa, afegia que

“se acuerda, hablando con Miguel Riera Albañil, y otros que no tiene presentes, hablando del expresado Incendio, que dixeron aquellos la expresion de que no se sabia quien, ó quienes havrian prendido el fuego, y que si acaso se supiese sería porque los mismos agresores, pasado algun tiempo se jactarian, como haciendo burla del hecho”.

Miquel Riera, cridat a continuació, sostingué haver-se oblidat d’allò recordat per Viñas. Però, no pogué evitar que recaiguessin sobre ell esguards acusatoris, ja que, fins a dos quarts d’una de la mateixa nit de l’incendi romangué a casa del paraire Josep Segrera amb Josep Prat “jugando el aguardiente”. Aquest mateix Prat, amb el seu germà Albert havia estat prèviament en una taverna anomenada Casablanca en companyia de Miquel Mas, Ignasi Datzira i el mateix Savall. Foren per això tots ells cridats

a declarar. Miquel Mas, traginer, reconegué haver estat a la Casablanca, d’on sortí al voltant de les deu, anant des d’allà “á Casa de su Amo Joseph Font y Borrull Fabricante de Paños, y no salio hasta á la mañana en ora que sería como las tres y media, que se fué al molino a diligencias propias de su Amo”; afegia que, malgrat viure a la mateixa casa “jamás se há acompañado con dicho Balthasar [Savall], sino la noche yá expresada, però que con los otros compañeros citados muchas vezes”. I. Datzira, J. Prat i A. Prat, tots ells pagesos, res de nou digueren, negant en tot moment haver parlat dels Ubach o les seves màquines en les seves reunions. El paraire Josep Segrera, per la seva part, encara es mostrà menys comunicatiu.

En arribar a aquest punt, el batlle determinà que “se suspenda la continuacion de la Sumaria, hasta que se tenga noticia de quien, ó quienes fueron los perpetradores”. Els esbrinaments havien durat dues setmanes i havien implicat vint-i-dos testimonis, però no havien donat cap fruit positiu. Tot i suposant que qui els dirigia (el batlle) actuava amb la millor voluntat, el cert és que el procediment judicial no tocà més que l’epidermis d’una comunitat que es tancava sobre si mateixa davant la més lleugera visió d’un mecanisme legal exterior que la podia escindir amb violència. L’Audiència borbònica, després de rebre la notícia de la suspensió de la causa, respongué airadament i amb to conminatiu al batlle: “Que ha hecho muy mal en suspenderla, y así que la continúe y mantenga abierta, practicando quantas diligencias mire por convenientes para descubrir los autores y complices de este Delito”.

El problema era que la tipificació del fet que feia l’Audiència resultava estranya als habitants de Terrassa, els quals el jutjaven amb paràmetres molt diferents. En comptes d’un “delicte” considerat en abstracte segons normes universals, el cas era vist més planerament i amb una perspectiva més dinàmica. Diverses eren les hipòtesis considerades. La primera, i una que calia descartar d’entrada, era que l’autor hagués estat el “desconegut” amb qui es topà el vilatà Josep Lloveras, el qual

“en el dia del expresado incendio, y en hora que sería como las cinco menos quarto de su mañana, el qual traía encima una saca de paja á su Casa del termino de Rubi, encontró, a un Hombre que no conoció el qual le dixo al Declarante, si sabia ó havia acistido á el fuego acahecido en esta Villa, aquel mismo dia; Y respondiendo el Declarante, que nada sabía, volvió aquel á replicarle diciendo, que havian prendido fuego a la Casa de los Padre é Hijo Ubach, expresando todo lo que se havia quemado, y añadió, que tambien se havia de haver quemado el Dueño”.

Es pogué pensar també en B. Savall actuant en solitari, per tal de satisfer un irreprimible desig de venjança, en el qual també podria veure’s una protesta particular i desviada per la proletarització que venien patint molts operaris tèxtils de la vila. És possible que Savall comptés amb el recolzament del grup de plebeus que es reunien a la Casablanca, o que aquests estiguessin més directament implicats. Cap d’ells, a excepció de Savall, era paraire, però Datzira i J. Prat, en teoria pagesos, es veien obligats a carretejar palla, i un d’ells va arribar a fer-ho pagat pels Ubach. En qualsevol cas, probablement ells formarien part, plausi-

blement, del sector de la població contrariat pel recent desenvolupament industrial o per les contradiccions que li eren inherents. Per últim, la col·laboració de Josep Sagra no semblà probable per estar aquest "ciego accidentalmente", tot i que potser ell conservava encara una mica de l'esperit autosuficient i arrogant de l'antiga parairia, davant la qual els Ubach apareixien com uns competidors deslleials.

Però tot indici de l'existència d'una *intriga* rera l'atemptat s'esvaeix davant la pregnància d'una voluntat popular que es nega a destacar un responsable únic, en un esforç finalment exitós per afirmar-se a si mateixa. L'inextricable embolic d'acusacions i rumors, dels quals només una petita part arribaren a ésser registrats per escrit, no només obstaculitzava qualsevol avenç de la justícia oficial vista com a branca de l'administració estatal, sinó que també reflectia l'interès —potser el més sentit per tothom— de silenciar tota possible dissensió interna i enfortir la cohesió social de la localitat. És així com les valoracions més estretament corporatives o de classe —com ara les dels païres o les dels pagesos— foren marginades en benefici de les "voces generales", de les quals "en general [se] ohía hablar á unos, y á otros", de la "opinion de muchas Personas", etc. Aquesta invocació repetida de la *vox populi* no era casual, sinó que continuava una estratègia racional de solució dels conflictes, els dispositius informals de la qual només quedaven a l'abast dels habitants de la vila, fugint a tot intent de formalització administrativa. Així cal entendre el que es deia en una rondalla tot just després de l'incendi, segons recordava el testimoniatge ja citat de S. Viñes: allà es deia que tot el misteri aparent del cas s'esvaïria al poc temps, quan fos possible per als autors de l'atac jactarse'n, "como haciendo burla del hecho". Aquesta, en comptes de la que hauria de dictar l'Audiència de Catalunya, fou considerada com la sentència definitiva.

Ja que, en efecte, els personatges que aparegueren en aquesta representació canviaven les seves qualitats segons fossin vistos des de dins o des de fora del terme municipal. Per l'Audiència borbònica, el cas es reduïa als seus elements criminals més simples, i és per això que insistí a donar-li una solució legal formal. Per la població, en canvi, els criteris eren uns altres. Els Ubach, que davant l'autoritat estatal apareixien com a súbdits abnegadament lliurats a la producció, i desitjosos de veure garantits els seus drets a la propietat i al lliure exercici del seu enginy personal, foren sorpresos pels seus veïns sota una llum menys favorable, i presentats com a egoistes subvertidors d'un equilibri socio-econòmic local el qual es veu com a resultat del treball comú de tot un segle. L'antimaquinisme, constituït en nova mentalitat col·lectiva no podia deslligar-se d'aquesta consideració més ordinària de la norma bàsica de la convivència comunitària: no expressà, doncs, un judici genèric sobre els perills disruptius que comporta la innovació tecnològica, ni tampoc s'erigí en instrument conscient en una lluita de classes de la qual es podrien extreure profits concrets per a cada grup; fou més aviat una segregació espontània d'una consciència tradicional, per a la qual la nova tecnologia anava unida necessàriament a la pronunciació de les desigualtats en tota la vila (no només dins de cada fàbrica), i a l'intent d'una classe privilegiada de separar-se pel seu compte —per exemple, emprant només màquines, animals i nens en les

seves dependències, i prescindint dels artesans que no s'avinguessin a esdevenir simples obrers desqualificats.

Aquesta perspectiva no es va fer realitat abans de la Guerra d'Independència, i era en veritat difícil que ho hagués fet encara que la Guerra no hagués esclatat. La interdependència entre els diferents agents productius era encara molt gran, tal com estava fixada pel sistema de treball domiciliari i per les múltiples i heterogènies clientelles que els unien a tots. Terrassa era encara, l'any 1800, una ciutat pre-industrial, en la qual predominaven els mètodes artesanals de producció, i en la qual la classe empresarial, malgrat haver avançat molt en el procés de concentració fabril i d'acumulació de capital, no gaudia d'un control absolut del procés de producció, i es trobava temptada de confirmar-lo estenent el seu domini sobre els canals de comercialització exteriors a la vila. Per això aquest extemporani cas de luddisme que hem relatat no avança cap element del tipus de conflictiu que regnarà en la societat industrial posterior a la Guerra. En lloc d'això, l'incendi de la fàbrica dels Ubach és més aviat un índex de la crisi de la mentalitat col·lectiva tradicional que es forjà al llarg del segle d'expansió prèvia.

NOTES:

- 1.- Cf. J.M. BENAUL: "Industrialització i liberalisme 1808-1874" (*in* *Història de Terrassa*, Terrassa, 1987, pp. 257-303), p. 260; aquí citava Benaül un document del Fons de la Junta de Comerç de la Biblioteca de Catalunya, que nosaltres mateixos hem compulsat.
- 2.- J. Fontana assenyala, però, incidents que tingueren lloc a Barcelona i a Camprodon durant el Trienni Liberal. Cf. J. FONTANA: *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX*, Barcelona 1975², pàgs. 81 i 87.
- 3.- J.M. BENAUL: "La indústria tèxtil llanera a Catalunya 1750-1870: El procés d'industrialització al districte industrial de Sabadell-Terrassa" (T.D., UAB, 1991), vol. I: a la pàg. 267 es dona un testimoni del fabricant Pau Busquets que demostra la condició d'assalariats d'aquests operaris, i a la taula de la pàg. 170 es veu com les majors empreses llaneres terrassenques posseïen tots els instruments necessaris per a aquestes operacions.
- 4.- Això es declara en una sol·licitud d'exempció o ajornament del pagament d'impostos que l'Ajuntament de Terrassa féu cursar el 30 de juliol de 1800 (està a l'AHT, lligall *Documents Històrics 1796-1800*).
- 5.- Això es comprova en la "Relación de los Individuos Contribuyentes por razón de las Criadas y otros objetos..." contenida en el lligall *Documents Històrics 1801-1804*, de l'AHT.
- 6.- "Expediente de Santiago Ubach maquinista de Terrassa pidiendo se le exima de cargos consegiles" (BC, Junta de Comerç, lligall XXIII, doc. 28); l'exposició de Jaume Ubach on es troba aquesta aventura afirmació porta data del 8 de novembre de 1802; aquest mateix text ha estat utilitzat per J. M. Benaül.
- 7.- Cf. BENAUL: "La indústria tèxtil llanera...", I, pàg. 176 i n.
- 8.- Cf. *ibid.*, I, pàgs. 173-7.
- 9.- De tote maneres les màquines d'Ubach arribaren a ser utilitzades també a Sabadell, i fins un fabricant terrassenc instal·lat a Segòvia les hi encarregà. Cf. document citat a la nota 6.
- 10.- Cf. *ibid.*, pàgs. 354-7, 362-4.
- 11.- Citat parcialment *in* BENAUL: "Industrialització i liberalisme", pàg. 260.
- 12.- Tots els testimoniats citats a continuació apareixen als "Autos formados sobre el incendio acahecido el dia 30 de Julio del presente año [1802] en una de las officinas de la Casa de los Padre é Hijo Ubach Carpinteros de la Villa de Tarrasa" (AHT, *Batllia. Procesos*, Procés de 2 d'agost de 1802).
- 13.- Vegeu el testimoniatge de Miquel Mas, el qual diu "que jamás se há acompañado con dicho Balthasar..."; al marge d'això, les al·lusions al seu temperament fogós i a la seva mala conducta són nombroses.
- 14.- Aquest fou l'únic "sospitós" que no acudí a declarar.